

SAATEKS

Hea lugeja!

Seekordne Eesti Teaduste Akadeemia riigiõiguse sihtkapitali välja antav riigiõiguse aastaraamat on järjekorras viies. Võib öelda, et aastaraamat tähistab esimest minijuubelit. Allakirjutanutele tundub, et riigiõiguse aastaraamatud on Eesti juristide, riigitegelaste ja -ametnike, politoloogide ning ajaloolaste seas tuntuks saanud ja leidnud nende lugemislaua väärilise koha. Oleme seadnud eesmärgiks avaldada aastaraamatus tekste, mille kvaliteet ja aktuaalsus kõnetaksid lugejat tulevalgi aastal või isegi aastate pärast. Samal ajal püüame vähemalt mingil määral kajastada ka Eesti riigielu ja -õiguse aktuaalseid teemasid. Näiteks **Kaie Proode, Anneli Soo, Paloma Krõõt Tupay, Andor Alandi ja Ann Viirmaa** artikkel käsitleb Eesti ja USA väljaandmislepinguga seoses esile kerkinud põhiõigusi puudutavaid probleeme. **Martin Triipan** analüüsib kriitiliselt ja oma vandeadvokaadi kogemusest lähtudes põhi-seaduslikkuse järelevalvet mõjutavaid menetlusküsimusi Eestis. **Lehte Roots** leiab oma artiklis, et Eesti Vabariik on olnud liiga tõrjuv mitmik- ja topeltkodakondsuse suhtes. Parimad riigiõiguslikud lahendused saavad alguse mõtestatud debattidest ja ka vastuväidetest domineerivale praktikale, mistõttu on meil hea meel edendada asjakohast riigiõiguslikku debatti, jäädes toimetajatena vaidlusalustes küsimustes erapooletuks.

Tavakohaselt avaldame riigiõiguse aastaraamatutes nii originaal- kui ka tõlkeartikleid. Viimastega soovime Eesti riigiõiguslike debattide horisonti laiendada ja riigiõigusest huvitatud lugejat, kaasa arvatud iseendid – toimetajaid –, harida ning ergutada sügavamalt ja võrdlevalt mõtlema. Eesti riigiõigus on maailmas ainulaadne, samamoodi nagu iga riigi riigiõigus. Muuhulgas selle tööga mõtestamiseks ja väärtustamiseks riigiõiguse aastaraamatu formaat loodud saigi. Kuid meie laiemaks kultuuri- ja väärtusruumiks on õhtumaa ja Euroopa, mistõttu tuleb end kursis hoida ka teiste riikide juriidilise

mõtte huvitavamate esindajate seisukohtadega riigiõiguse ja -teooria vallas. Seekord toovad külakosti **Peter Bußjäger**, kes analüüsib otsedemokraatiat ja rahva osaluse vorme Austrias, ning **Matthias Klatt**, kes esitab lahenduse probleemile, kuidas kohtud peaksid jõustama sotsiaalseid ja sotsiaalmajanduslikke õigusi (nn sooritusõiguste küsimus kohtutes). **Martin Borowski** õigusdogmaatiline uurimus põhiõiguste struktuurist annab oma mahult peaaegu monograafia mõõdu välja, olles oma sisu poolest tähelepanuväärne õigus-teaduslik uurimus. Mahulistel kaalutlustel avaldame käesolevas aastaraamatus Borowski uurimuse esimese osa. Artikli teine osa ilmub järgmises aastaraamatus.

Elmiste riigiõiguse aastaraamatute lugejad juba teavad, et toimetuskolleegium ei kohku tagasi ka vanemate tekstide tõlkimisest ja avaldamisest. Sedakorda avaldame haarava elukäiguga õigusteadlase ja politoloogi **Karl Loewensteini** käsitluse seadusandliku ja täidesaatva võimu tasakaalust, mille ta kirjutas enne Teise maailmasõja puhkemist. Artikli saatesõnas seob **Hent Kalmo** Loewensteini teksti ideestiku nii praeguse Eesti debattide kui ka sõdadevahelise Eesti Vabariigi konstitutsionalismi ajalooga. Loodame, et need tõlketekstid toetavad riigiõiguse ja selle erinevate käsitlusviiside õpetamist Eesti ülikoolides.

Raamatuarvustuste rubriigis ilmub kaks arvustust. **Rait Maruste** kirjapandu käsitleb ajaloodissertatsiooni ja **Vello Andres Pettai** tutvustab kahte olulist teost. Loodetavasti ärgitavad need arvustused ka teoste endiga tutvust tegema või neid uuesti ja värske pilguga lugema, seda enam, et need käsitlevad selliseid põnevaid teemasid nagu Konstantin Pätsi autoritaarne kord Eestis ning Eesti Vabariigis pärast iseseisvuse taastamist ellu viidud õigusreformid, samuti Riigikohtu ajalugu, kus Rait Maruste on juba ise juristina uurimuse objektiks.

Paraku tähistab käesolev aastaraamat allakirjutanutele ka inimlikult kurba hetke. Esimest korda peame aastaraamatu kokku panema ilma Uno Lõhmuseta, kes lahkus meie seast 7. augustil 2024. Võib liialdamata öelda, et ilma Uno Lõhmuseta poleks riigiõiguse aastaraamatut praegusel kujul olemas. Eesti Teaduste Akadeemia riigiõiguse sihtkapitali nõukoja asutajaesimehena oli Uno eestvedaja kõigis sihtkapitali ettevõtmistes, sealhulgas riigiõiguse aastaraamatud, olles toimetajate ringi koondajaks ja liitjaks. Seetõttu ilmub Uno Lõhmuse õpilase **Madis Ernitsa** järelehüüe oma õpetajale. Samuti taasavaldame **Uno Lõhmuse** artikli „Õigusriik, mis see on?“, mis ilmus 1988. aastal laulva revolutsiooni aegses populaarses päevalehes Edasi. Artikkel tuletab

meile meelde, kust me tuleme ja milliste argumentidega seadis Eesti juristkond kahtluse alla Nõukogude Liidu õiguslik-poliitilise tegelikkuse ja ajaloo. Uno Lõhmuse artikkel ilmus enne 16. novembri 1988. aasta Eesti NSV suveräänsus-deklaratsiooni, mistõttu ei kajastu seal riigi- ja rahvusvahelis-õiguslikult võitnud lähenemine, mille kohaselt oli Eesti Vabariik aastail 1940–1991 õigusvastaselt okupeeritud, kuid riiklik järjepidevus säilis. (Päris niiviisi ei saanudki 1988. aasta oktoobri Edasis veel kirjutada.) On tähelepanuväärne, et Unot huvitas juba tol ajal see, mis talle edaspidigi huvi pakkus: riigiõiguslikud ja -filosoofilised aluspõhimõtted ning õigusriiklus. Lõpuks oligi õigusriigi realiseerimine võimalik ja realistlik taastatud oma riigis – Eesti Vabariigis.

Omamoodi sümboolne on see, et just mind (s.t Lauri Mälksood) valiti seekordse aastaraamatu peatoimetajaks. Oleme Unoga mõlemad Abja gümnaasiumi (omaaegse Abja keskkooli) vilistlased. Uno lõpetas selle Viljandimaa kooli 1971. ja mina 1993. aastal ning meil oli isegi sama klassijuhataja – eesti keele ja kirjanduse õpetaja Paul Lehesmets. Abja kooli vilistlaste kokkutulekul 2023. aasta augustis tutvustasime koos Unoga seni ilmunud riigiõiguse aastaraamatuid. Unole paistis väga meeldivat seda üritust Abja-Paluojaal teha – see andis tunnistust põlvkondadevahelisest koostööst ja järjepidevusest ning sellest, et meile kõigile on oluline see, kust me tuleme. Ring sai täis. Meil oli koos võimalik anda aru, millega me tegeleme ja mida maailma asjadest arvame. Sellest sündmusest kodukoolis, nii nagu üldse Unost inimese ja juristina, jääb helge mälestus.

Head lugemist!

Peatoimetaja Lauri Mälksoo,
toimetajad Madis Ernits, Heiki Loot,
Marju Luts-Sootak ja Aaro Mõttus